

Martin Gabričević

OLOVNA PLOČICA SA PREDSTAVOM DUNAVSKIH KONJANIKA IZ VELIKE OBARSKE (OS BIJELJINA)

Marta 1971. je zemljoradnik Mile Manojlović, prilikom oranja okućnice u Velikoj Obarskoj na dubini cca 30 cm, pronašao olovnu pločicu i poklonio je Muzeju istočne Bosne u Tuzli.

Pločica je pravougaonog oblika, dimenzija $7,8 \times 7,5 \times 0,2$ cm, odlično očuvana, sa neznatnim oštećenjem na vrhu i pri dnu. Inv. br. 1155 (T. I, 1).

Predstave na pločici uokvirene su sa dva glatka stupa sa korintskim kapitelom, koji drže luk ukrašen astragalom i ovulima. U gornjim uglovima, izvan edikule, dve zmije. Predstave su podeljene u četiri zone:

a) Sol na kvadrige sa krunom od sedam zrakova, obučen u tuniku i hlamiđu koja leprša. Desna ruka uzdignuta sa otvorenim dlanom, dok u levoj drži kuglu i bič. Levo i desno par konja u profilu.

b) U sredini ženska stojeća figura odevena u tuniku, stegnuta u pojasu. Kosa podeljena u razdeljke koji se zrakasto pružaju od čela. Rukama pridržava uzdignuta dva kraja neke tkanine ili pregače. Sa obe strane glave po jedna osmokraka zvezda. Levo i desno dva konjanika obučena u tuniku i hlamiđu koja leprša. Uzdignutim desnim rukama pozdravljaju žensku figuru. Pod kopitama levog konja na leđima leži gola muška figura sa lagano uzdignutom levom rukom. Pod kopitama desnog konja riba sa glavom nalevo.

Iza levog konjanika prikazan vojnik sa kopljem, štitom i šlemom, a iza desnog ženska figura odevena u hiton sa uzdignutom desnom rukom u visini glave.

c) U sredini treće zone okrugli stol prekriven pokrivačem sa resama. Na stolu riba sa glavom nadesno. Za stolom tri golobrade muške figure. Desno dva gola mladića, od kojih levi levom rukom drži ruku drugog mladića, a desnu pruža prema stolu.

Levo od stola predstavljeno je stablo na čijim granama se nalaze neki okrugli plodovi. Za stablo je obešena životinja bez glave. Jedan čovek okrenut ulevo guli životinju. Levo od stabla je čovek odeven u tuniku s maskom ovna na glavi, okrenut desno.

d) U četvrtoj zoni predstavljeni su sleva nadesno: tronožac s ribom, neidentifikovan predmet srcolikog oblika, uzdignuta zmija, kantar, ležeći lav, neidentifikovan predmet i petao.

Objavljivanjem ove pločice obogaćuje se inventar olovnih pločica dunavskih konjanika tzv. panonskog tipa još jednim primerkom.

Iako ikonografski ne donosi ništa novo, naš primerak pokreće neka pitanja metodološkog karaktera, o kojima bi, smatramo, trebalo voditi računa s obzirom na još do kraja nerazjašnjena pitanja teološke sadržine, karaktera, ikonografije i hronologije spomenika dunavskih konjanika¹).

U poslednje vreme D. Tudor je objavio, u poznatoj seriji koju izdaje M. Vermaseren, prvi deo korpusa svih poznatih spomenika dunavskih konjanika, koji sadrži kataloške podatke i tipološku podelu sa velikim brojem reprodukcija, bibliografiju i iscrpnije indekse. Drugi deo sa tekstom treba da bude uskoro objavljen²). Za teritoriju Jugoslavije posebno je značajan rad I. Iskre-Janošić koja je izvršila tipološku podelu olovnih pločica sa predstavom dunavskih konjanika nađenih u našoj zemlji³). D. Tudor, na žalost, nije bio upoznat sa ovim radom iako je rad objavljen nekoliko godina ranije, tako da se njegova podela, iako ne bitno, ipak razlikuje od podele Iskre-Janošić.

Kao što je poznato, olovne pločice sa predstavom dunavskih konjanika javljaju se skoro isključivo uz tok donjeg i srednjeg Dunava i njegovog porečja, a najčešći nalazi su na teritoriji između Save i Dunava, današnjeg Srema. Važnost tipološke obrade ovih spomenika leži i u činjenici da su na olovnim pločicama, usled mogućnosti obrade, scene date ikonografski najopširnije i najpreciznije, tako da predstavljaju prvorazredan i pouzdan izvor za proučavanje problema vezanih uz predstavu dunavskih konjanika.

Od dosad poznatih olovnih pločica u našoj zemlji daleko najveći broj pripada tipu Dalj (preko 50%) kojemu pripada i naša pločica iz Obarske.

Tipološka podela olovnih pločica kod Tudora i kod Iskre-Janošić zasniva se isključivo na osnovu oblika i ikonografskog sadržaja, pri čemu, međutim, nisu uzimane u obzir, ili bar nisu konsekventno naglašavane, stilske i ikonografske razlike koje, iako ne od bitnog značaja, unutar pojedinih grupa postoje.

Tako Tudor u već pomenutom korpusu daje detaljan opis samo onih primeraka po kojima je izvršen tipološki naziv pojedinih grupa, dok sve ostale primerke unutar grupe označava kao »identical«, bez detaljnijeg opisa i stilske i ikonografske analize, što može da unese zabunu, s obzirom na to da je ono što Tudor naziva identičnim samo ikonografska predstava (i to ne uvek u svim detaljima), a ne i kvalitet izrade i stilski elementi. Ukratko, Tudor nije napravio pokušaj da se eventualno identifikuju radionice i tako utvrde stvarno identični primerci⁴).

Iskra-Janošić daje detaljnije kataloški materijal iz naše zemlje i većinu primeraka poznaje ex visu, ali ipak nije obratila pažnju detaljnoj stilističkoj i ikonografskoj analizi svakog primerka. Tako, npr., kod tipa Dalj, koji nas ovde prvenstveno interesuje, npr. kod pločice iz Dalja i pločice iz Mačvanske Mitrovice postoje ikonografske razlike (vojnici drži različito koplje, zvezde se nalaze u različitim zonama, riba je kod jednog pod kopitama levog konja, kod drugog na desnoj, a isti je slučaj sa predstavom lava i zmije). Stilistička

analiza pokazuje da je primerak iz Mačvanske Mitrovice i kvalitetom obrade likova i rasporedom prostora daleko kvalitetniji⁵ (T. I, 2).

Pločica iz Obarske daje nam mogućnost da sa sigurnošću govorimo o postojanju radionica s obzirom na to da je moguće ustvrditi da je izrađena u istom kalupu u kojem i već poznate pločice iz Mačvanske Mitrovice⁶) i Halapića⁷) (T. I, sl. 3). Upoređenjem ovih triju pločica vidi se da su dimenzije, organizacija prostora, ikonografski detalji apsolutno identični i da se prema tome radi o proizvodu jedne zanatske radionice, najverovatnije iz Siscije ili Sirmijuma.

Razlog našeg insistiranja na važnosti detaljne analize ikonografskih i stilističkih elemenata unutar svake grupe leži u nastojanju da se po mogućnosti utvrde stvarno identični primerci, a time i postojanje radionica, što nam može, u slučaju nalaza pod sretnijim arheološkim uslovima, čitave grupe spomenika staviti u određeni vremenski okvir i geografski prostor⁸).

Jedini element koji nam omogućava datiranje olovne pločice iz Obarske, a time i onih iz Mačvanske Mitrovice i Halapića, je frizura centralne ženske figure, karakteristična za prvu trećinu III veka, vreme kada su orijentalni kultovi i religiozni sinkretizam u rimskom carstvu bili u punom usponu.

Olovna pločica iz Obarske nađena je, kao, uostalom, i najveći broj spomenika dunavskih konjanika, u blizini reka između Drine i Save. Čini nam se da činjenici da su spomenici, po pravilu, nalaženi blizu reka nije posvećena potrebna pažnja i da je objašnjenje da su vojne posade bile glavni nosioci kulta ipak nedovoljno argumentirano. Naime, spomenici nisu nalaženi samo uz limes, uz tok Dunava nego i u njegovom porečju (Sava, Drina, Morava, Nišava), niti samo u onim mestima gde su bile stalne vojne posade. Karakteristično je da je veći broj spomenika dunavskog konjanika nađen u Solinu gde nije bilo stalne vojne posade, ali je Solin bio značajna luka. Sve to nas navodi na pomisao da su nosioci ovog kulta mogli biti u prvom redu mornari, što treba povezati sa opasnostima plovljenja. U tom slučaju, to bi išlo u prilog tezi o kabirsko-dioskurskom karakteru kulta i profilaktičkoj ulozi olovnih pločica.

NAPOMENE:

1. Kritički prikaz svih teorija i radova u vezi s kultom dunavskih konjanika dao je Tudor D. u svom radu: *Discussoni intorno al culto dei cavalieri danubiani*, Dacia N. S. V 1961, str. 317 seqq. Teorije o kultu i karakteru spomenika dunavskih konjanika među naučnicima vrlo su oprečne i idu od jedne detaljno razradene teološke koncepcije i religije u pravom smislu reči (Tudor u pomenutom delu) do odricanja svake teološke sadržine, karakterišući spomenike samo kao phylacteria (F. Cumont, *Cavaliers danubines*, *Revue archéologique*, 1938, str. 64 seqq).
2. D. TUDOR» *Corpus monumentorum religionis equitum danuviorum* (CMRED) I, *The documents*. Leiden, E. J. Brill 1969.
3. I. ISKRA-JANOŠIĆ: Rimske votivne pločice od olova u Jugoslaviji. *Opušcula archaeologica* VI, Zagreb. Kad se ima u vidu da problem karaktera dunavskih konjanika još uvek nije do kraja objašnjen ni u nauci opšte prihvaćen, onda naziv »votivne pločice« kod Iskre Janošić i »monumenta religionis« kod Tudora znače prejudiciranje karaktera ovih spomenika.

4. Prvi pokušaj da utvrdi radionicu napravio je M. Abramić identifikujući pločicu iz Ljubuškog sa pločicom iz Mačvanske Mitrovice, pri čemu je dokazao da potiču iz starog kalupa. V. Abramić, Serta Hoffilleriana, str. 302, 303, T. XXI br. 2.
5. Up. ISKRA-JANOŠIĆ o. c. T. II, sl. 1, 2.
6. ISKRA-JANOŠIĆ o. c. str. 51, br. 7, T. II, sl. 2.
7. ISKRA-JANOŠIĆ o. c. str. 52, br. 12, T. III, sl. 2.
8. Poznato je da su olovne pločice uglavnom rezultat slučajnih nalaza.
9. Ovde treba pomenuti i pločicu iz Progara na Savi gde je arheološkim iskopavanjima utvrđeno postojanje jedne stanice *Classis Flavia Pannonica*. Pločica se čuva u Zemunskom muzeju. V. Arheološki pregled 11, 1969, str. 171, T. XLVI, sl. 1.

VOTIVTAFEL AUS VELIKA OBARSKA

Indem er die kleine Bleitafel aus Velika Obarska (Bez. Bjelina) auf der die Donaureiter dargestellt sind, veröffentlicht, zieht der Autor die Schlussfolgerung, dass sie mit den schon veröffentlichten Funden aus Halapić und Mačvanska Mitrovica identisch sind, und dass man demnach von dem Vorhandensein einer Werkstatt, vermutlich in Sisak oder Sremska Mitrovica, sprechen kann. Mit Rücksicht auf die Bedeutung der Feiststellung dieser Werkstatt ist der Autor der Meinung, dass man bei der Veröffentlichung dieser Denkmäler grössere Aufmerksamkeit der ikonographischen und stilistischen Analyse jedes einzelnen Gegenstandes schenken sollte und nicht nur der ikonographischen Ähnlichkeit, wie es der Fall mit dem unlängst veröffentlichten: D. Tudor: *Corpus monumentorum religionis equitum danuviorum (CMRED) I*, Leiden, E. J. Brill 1969 ist.

Da dieses Denkmal, wie auch die grösste Zahl der anderen, an den Flusswegen gefunden worden ist, ist der Autor der Meinung, dass die Träger dieses Kultes in erster Reihe Seeleute sein könnten, was mit den Reisegefahren in Zusammenhang zu bringen ist. In diesem Fall würde das zu Gunsten der These von dem kabisch-dioskurem Charakter des Kultes und prophylaktischer Rolle der Bleitafel verrechnet.

1

2

3